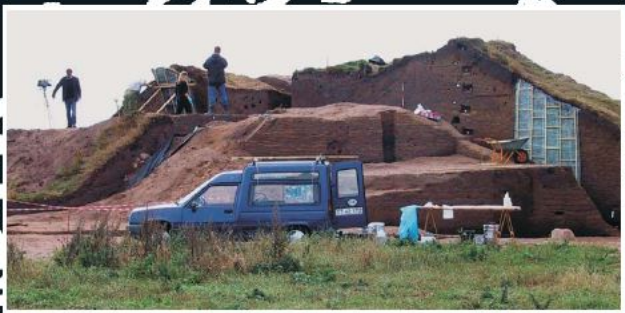

By, marsk og geest

By, marsk og geest 20

Kulturhistorisk årbog for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget
2008

Redaktion: Mette Højmark Søvsø (ansv.), Susanne Benthien,
Claus Feveile, Lars Hammer, Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2008 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til
Anders Sørensen Vedel. Han udgav
i årene 1591-92 otte bøger, der var
"Prentet paa Liliebierget udi Ribe".
Om disse bogudgivelser og trykke-
riet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 978-87-89827-13-1
ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811. Om dette kort,
se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustration på forsiden: Udgravning ved Skelhøj, se s. 7.

Illustrationer på bagsiden: Nybyggeri i Vægtergade, Ribe, se s. 43.
Sandfundament i Grønnegade, Ribe, se s. 51
Pibelfersfigur fra 1700-tallet, se s. 64

Indhold

Mads Kähler Holst, Marianne Rasmussen & Henrik Breuning-Madsen	
Cirkler, sfærer, hjulkors og høje	5
<i>Circles, spheres, wheel crosses and barrows</i>	14
Morten Søvsø	
Stolpebyggede gårde fra renæssancen udgravet i Kærbøl ved Ribe	15
<i>Post-built renaissance farms excavated in Kærbøl, near Ribe</i>	26
Kamma Marie Poulsen-Hansen	
To middelalderlige smedjer fra Guldager ved Esbjerg	27
<i>Two medieval smithies, from Guldager near Esbjerg</i>	37
Steffen M. Søndergaard	
“Nyt i gammelt” i Ribe. Eksempler på udnyttede muligheder – og forspildte	38
<i>“New and old together” in Ribe. Examples of the possibilities utilized – and wasted.</i>	49
Lars Chr. Bentsen	
Sandfundamenternes kulturhistorie	50
<i>The cultural history of sand foundations</i>	63
Mette Højmark Søvsø	
Mere fra magasinets gemmer	64
<i>More stories from the museums vaults</i>	72

Stolpebyggede gårde fra renæssancen udgravet i Kærbøl ved Ribe

Af Morten Søvsø

Det har tidligere været en alment accepteret antagelse, at brugen af jordgravede stolper i husbyggeriet forsvandt i løbet af middelalderen i takt med stigende knaphed på egnet tømmer. Men i de seneste år er der flere steder i landet udgravet gårde fra renæssancen (i Danmark 1536-1660) opført med jordgravede stolper og nogle af de bedste eksempler stammer netop fra Ribe-egnen. I 2006 udgravede Den antikvariske Samling for første gang gårde fra denne periode i landsbyen Kærbøl, og det er hovedresultaterne fra denne undersøgelse, der vil blive fremlagt i det følgende.

Fig. 1. Luftfoto af området med oversigtsplan visende felterne M1-M3's placering. I M2 fandtes resterne af renæssancegårdene. Luftfoto © Cowi med tilføjelser af Morten Søvsø.

Overall plan showing the location of excavation areas M1-M3. The remains of the renaissance period buildings were found within M2.

I 2006 udgravede Den antikvariske Samling et område på ca. 1,2 ha. i landsbyen Kærbøl 5 km NV for Ribe. Anledningen var, at jordejeren havde planer om at udstykke de tidligere marker til parcelhusgrunde. Forinden blev der foretaget en arkæologisk forundersøgelse, som påviste fortidsminder i to adskilte områder af arealet. Mod nord

fandtes rester af en landsby fra førromersk og ældre romersk jernalder og mod syd rester af det nuværende Kærbøls forgænger i form af gårdsbebyggelse fra middelalder og renæssance (fig. 1).

Begge områder blev efterfølgende udgravet, og det er hovedresultaterne fra det sydlige felt M2 på i alt 2730 m², der i det følgende vil blive fremlagt¹.

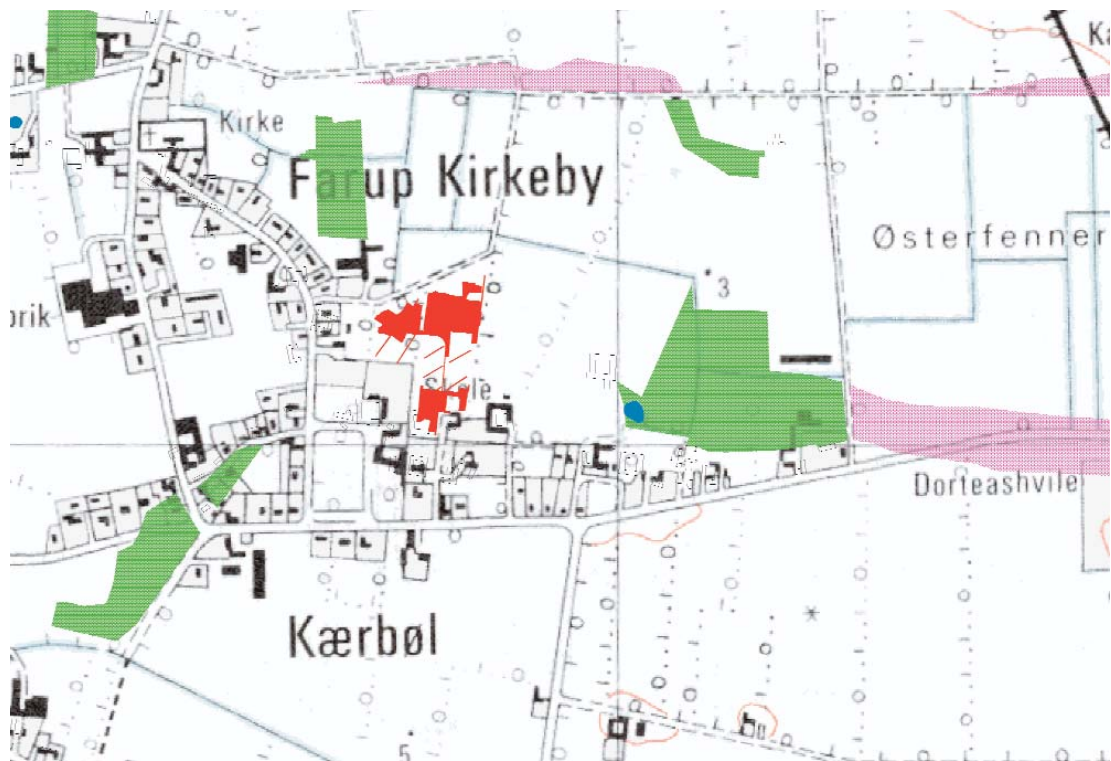

Fig. 2. De nuværende og tidligere vådområder er her placeret ovenpå et moderne 4 cm kort over Kærbøl. Søer (blå), tidligere vådområder (grøn), hedearealer (lyserød). Udgravningsfelterne er markeret med rødt. Tegning: MS.

Historically waterlogged areas or those previously under water (blue, green and pink) are here overlain a modern 4 cm map of Kærbøl. The excavation areas are highlighted in red.

Her undersøgte en række velbevarede bygninger med jordgravede stolper fra senmiddelalderrenæssance (perioden ca. 1450-1700), som gav en lang række nye oplysninger om bøndergårdens indretning og udseende i denne periode. Museet har ikke tidligere undersøgt renæssancegårde i deres helhed, og selv på landsplan er antallet af udgravede renæssancegårde endnu beskedent².

Den ældst kendte omtale af landsbyen Kærbøl stammer fra det middelalderlige kildeskrift "Ribe Oldemoder" – en omfattende protokol indeholdende forskellige dokumenter vedrørende primært bispestolens og domkapitlets besiddelser. Den originale pergamentsbog er bevaret til i dag og udgør den vigtigste kilde til Domkirkens historie i middelalderen³. Skriftet er påbegyndt i 1291 og heri omtales "Kiærbøling" – bebyggelsen ved kærøet.

Det er i dag ikke let at se, hvorfor landsbyen bar det navn, men ved at studere de ældste matrikelkort over Kærbøl fra o. år 1800 kan man iagttage,

at der dengang fandtes en række mindre søer og vådområder omkring landsbyen. De er drænet bort i løbet af det 20. årh. og henligger i dag i dyrket mark (fig. 2).

Udgravningen i Kærbøl fandt sted fra marts til maj 2006 og var en traditionel fladeudgravning, hvor det overliggende muldlag blev fjernet med gravemaskine indtil stolpehuller og andre nedgravede strukturer tegnede sig tydeligt mod det gullige undergrundssand. Muldlaget tiltog i tykkelse fra 30-40 cm mod nord til omkring 60 cm mod syd. Det kraftige muldlag er sandsynligvis et resultat af kraftig gødsning, og er muligvis fremkommet ved opblanding af husdyrgødning med græstørv hentet ude på marginaljordene.

Middelalderbrøndene

De ældste spor af middelalderlandsbyen Kærbøl udgjordes af to brønde, der blev fundet helt mod syd i udgravningsfeltet (fig. 3). Den ældste, A245,

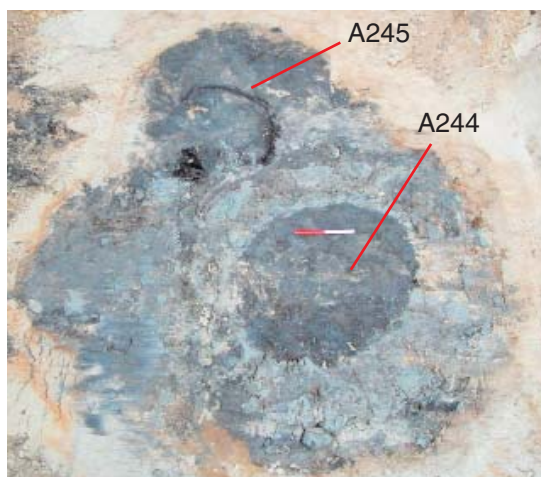

Fig. 3. De to brønde fra middelalderen. Bagerst ses som en sort stribe det delvist nedbrudte træ fra holken og i forgrunden den yngre brønd opbygget af klægtørvsblokke. Foto: SJM.

The two medieval wells. In the background the partly destroyed wood of the hollow hulk and in the foreground the younger well built of clay peat blocks.

var opbygget af en flækket og udhulet egestamme på omkring 1 m i diameter. Brønde af denne type var almindelige i den ældre middelalder og kaldes for en holk. Træet blev forsøgt årringsdateret, men desværre uden resultat. I fylden omkring brøndstammen fandtes keramikskår af typen hårdtbrændt middelalderlig gråvare med drejeriller på halsen, som i Ribe ikke synes at optræde før anden halvdel af 1200-årene, og brønden er således næppe ældre end 1250. Holken efterfølges af en brønd opbygget af klægtørvsblokke, A244. På bunden af denne fandtes et større stykke fra en håndkværn fremstillet af basaltlava. Den form for kværne hører også primært hjemme i den ældre middelalder.

Brøndenes tilstedeværelse tyder på, at den sydlige del af udgravningsfeltet befinder sig inde på en middelalderlig gårdstoft, og de tilhørende middelalderhuse må ligge uden for det udgravede område. I det øvrige udgravningsfelt syntes der ikke at være andre anlæg fra ældre middelalder.

Renæssancegårdene

Allerede under forundersøgelsen var det tydeligt, at hele den sydlige del af den kommende udstykning rummede omfattende bebyggelsesspor fra senmiddelalder/renæssance. I søgegrøfterne fand-

Fig. 4. Forundersøgelingsgrøft med mange store anlæg. Foto: SJM.

A trail excavation trench with lots of large constructions visible.

tes mange mørke nedgravninger, men de fleste var større end typiske stolpehuller, og der var usikkerhed om tolkningen af anlægssporene (fig. 4). Først da mulden over større områder blev fjernet, stod det klart, at der var tale om flere velbevarede, stolpebyggede huse fra senmiddelalder/renæssance – det vil sige perioden fra ca. 1450-1700.

Udgravningens budget gav ikke mulighed for at undersøge samtlige af de mange nedgravninger og stolpehuller i området. Den primære fokus blev i stedet rettet mod bygninger og grøfter samt anlæg, der kunne tænkes at have indgået i gårdsanlæggene.

Den ældre renæssancegård

Den ældste gård i bebyggelsen fra senmiddelalder/renæssance var Hus A, et Ø-V-orienteret langhus konstrueret med jordgravede stolper i væglinien (fig. 5). Huset havde rette vægge og målte ca. 18,2 x 6,2 m. På sydsidens østlige del var det udstyret med et 12,5 m langt og 1,7 m bredt udskud. Det er muligt, at koble stolpehullerne i husets nord- og sydvæg parvis, men de derved

Fig. 5. Oversigtsplan af den ældste renaissancegård bestående af det fuldt udgravede Hus A, hvortil muligvis har sluttet sig en ligeledes stolpebygget længe mod vest. Fra Hus A's gavnl udgår mod øst to grøfter, der tolkes som en fægyde. Med stipling er toftens sandsynlige grænser markeret. Tegning: MS.

Overall plan of the oldest renaissance farm consisting of the fully excavated House A, to which there may have been connected a likewise post built wing to the west. From the gable wall of House A two ditches extend to the east, which were interpreted as a cattle-track. The probable borders of the plot itself are marked by the dotted line.

dannede fag står ikke med fast afstand, men varierer i bredde mellem 1,5 og 2,5 m.

Det er på baggrund af stolpehullerne ikke muligt at afgøre, hvorledes Hus A har været konstrueret, men den varierende stolpeafstand i væglinierne tyder måske mest på, at der har været tale om en højremskonstruktion, hvor en langsgående rem over nord- hhv. sydvæggens stolper har understøttet en tagkonstruktion, der blot kan have været et raftetag⁴. Stolpeparrene i nord- og sydvæggen har sikkert været forbundet af en tværgående ankerbjælke, der kan have været tappet gennem stolperne.

Udskuddet på sydsiden var opbygget omkring fem stolper, der stod med en stor indbyrdes afstand på mellem 3 og 3,2 m.

Der fremkom kun ét daterende fund fra husets stolpehuller – et skår fra en jydepotte – som tyder på en datering til senmiddelalder-renæssance. Det ligeledes spinkle fundmateriale fra de tilhørende grøfter og hegn samt de stratigrafiske iagttagelser understøtter en datering til dette tidsrum.

Ved husets nordvestre hjørne registreredes en stolperække, som kan stamme fra en nord-syd-orienteret bygning samhörende med Hus A.

Fra Hus A's østre ende udgik to grøfter, der kan

Fig. 6. Oversigtsplan af den yngre renæssancegård. Stuehuset, Hus B, ligger midt på toften og syd for den er møddingspladsen markeret med brunt, mens brøndene er markeret med grå og ligger lige ved siden af. Mod nord ligger en ladebygning, Hus C, samt et mindre firstolpeanlæg, der nok har været en såkaldt staklade. Tegning: MS.

Overall plan of the younger renaissance farm. The main house, House B lies in the middle of the plot and a manure pile to the south of it is marked in brown, whilst the wells highlighted in grey are placed right beside it. A barn building, House C lies to the north together with a small four post construction, which was most likely a hay barrack.

have udgjort en fægyde – en indhegnet sti, mellem stalden og græsningsarealerne – som man drev dyrene ad for at holde dem ude fra køkkenhaver og dyrkede marker.

Den vestlige del af gårdstoften ligger uden for

udgravningsfeltet, og hvor meget længere toften har strakt sig denne vej, ved vi ikke. Der var på det udgravede område heller ikke nogen brønd tilhørende denne gård, så også den ligger nok et sted på det udgravede område mod vest.

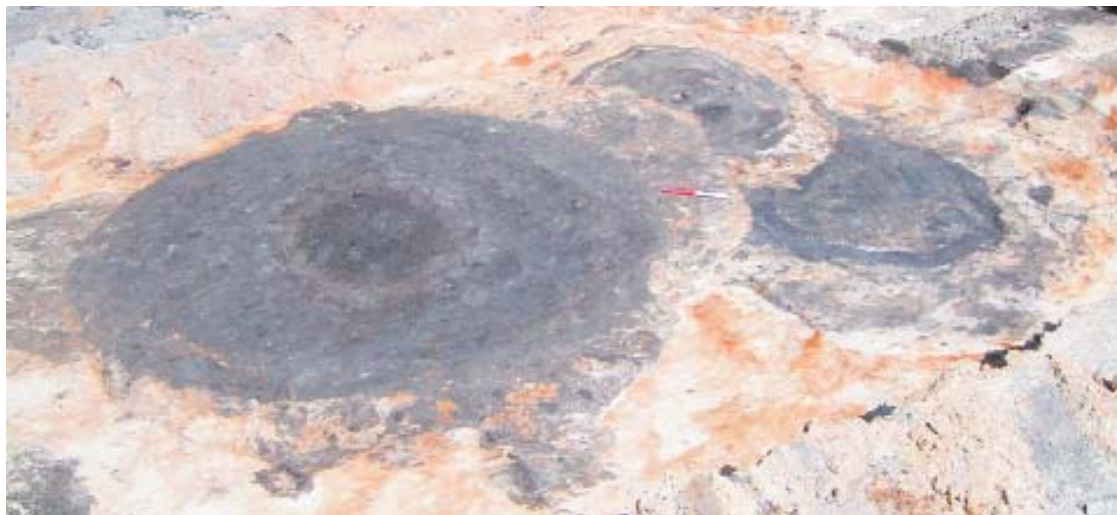

Fig. 7. De tre cirkelformede anlæg, der delvist skærer ind over hinanden er tre af brøndene syd for stuehuset. Hus B. Den til venstre skærer de andre og er således yngst. Foto: SJM.

The three circular constructions, which partly cut in across each other are three of the wells south of the main house. The one on the left cuts the others and is therefore the youngest.

Den yngre renaissancegård

Selv om det ikke kan bevises, betragtes det som sandsynligt, at der er direkte kontinuitet mellem den ældre og den yngre renaissancegård. Men af årsager vi ikke kender i dag, valgte man engang i det 16. årh. at flytte gården lidt mod syd, og samtidig ser det ud til, at man har delt gårdstøften op. Måske er det sket i forbindelse med en arvedeling, hvor gården f.eks. kan være delt mellem to sønner? Resultatet af forandringerne er, at hele den nye gårdstoft befandt sig inden for det udgravede område, og hermed udgør gården en af de ganske få fuldt udgravede gårdstoffer⁵.

Gårdstøften måler 53 x 34 m = ca. 1800 m². Det centralt placerede stuehus, Hus B, deler toften i to lige store halvdele (fig. 6)⁶. Syd for stuehuset fandtes en stor hulning ned i undergrunden, som må have været møddingspladsen. Før kunstgødningens tid var det landbrugets eneste måde at tilføre næring på, og man vogtede nidkært over møddingsstakken. De årlige afgravninger af møddingen i forbindelse med udkørslen resulterede med tiden i, at møddingen kom til at ligge nede i en hulning⁷.

Det var tidligere normalt at placere brønden lige ved siden af møddingen, og tilhørende den yngre renaissancegård fandtes fire brønde, der har efter-

fulgt hinanden. Alle var placeret klos op ad møddingen. De var opbygget af lyng- og mosklædte hedetørv, som var omhyggeligt opstabledede, så de dannede en cirkulær brøndskakt (fig. 7).

I bunden af brøndhullet havde man i tre tilfælde lagt en gammel fælg fra et vognhjul, og da de lå under grundvandsniveauet var de stadig bevarede (fig. 8). Efter forsigtig optagning bliver de nu konserveret.

Hus B, stuehuset på gården, rummede en række interessante detaljer, som tilsammen giver et vist indtryk af den bygning, der har stået over jorden (fig. 9). Huset målte ved opførelsen (de grå stolpehuller) ca. 19 x 6,2 m, og en række mindre stolpehuller deler det i to afsnit⁸. I den østlige del fandtes en firkantet grøft (rød) på hvis bund lå en enkelt kampesten. Grøften opfattes som et plyndret fundament, der kan antages at stamme fra en muret skorsten. Denne iagttagelse placerer køkkenet og dermed beboelsesafsnittet i den østlige del af huset. På husets sydside fandtes en mindre kælder, som på et tidspunkt var føjet til huset (lysegrå). Kælderen har nok været anvendt til opbevaring af fødevarer, men gulve og mure var desværre blevet fjernet ved nedrivningen.

På et senere tidspunkt udvides huset mod vest (orange), og nedgravet i denne udvidelse fandtes

Fig. 8. a: En af vognfælgene endnu liggende på sin plads i bunden af en tømt brønd. Udenom fælgen ses enkelte af de mørke tilskårne tørv. b: samlingen mellem to fælgstykker. En overhugget eger ses også. Foto: SJM.

8a: A wagon wheel rim was preserved still lying at the bottom of an emptied well. Around the wheel rim some of the cut peat turf blocks can be seen. 8b: The collection of bits between the two wheel rims. An over-sawn oak wheel spoke can also be seen.

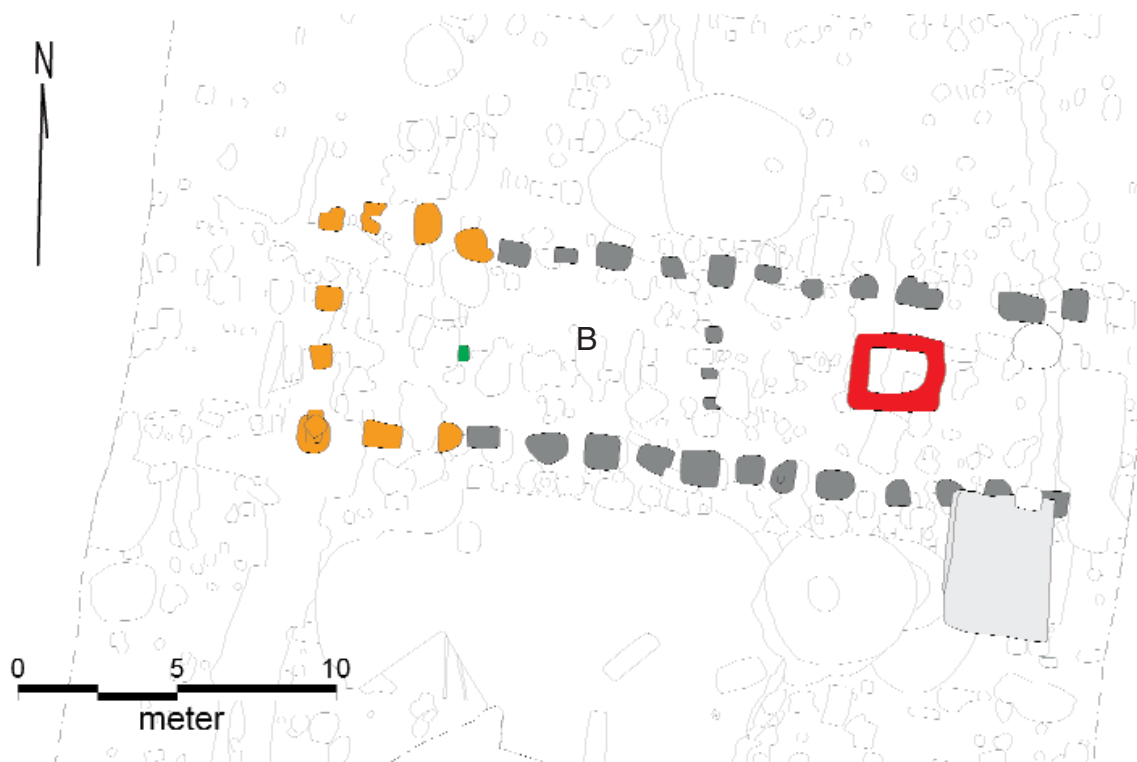

Fig. 9. Hus B, stuehuset på den yngre renaissancegård (grå stolpehuller) var delt i to afsnit. mod øst var beboelsen med skorstensfundament (rødt) og kælder (lysegrå). Stalden var i vest, og den blev senere udvidet (gule stolpehuller). Nedgravet i den udvidede stald fandtes et husoffer i form af et nedgravet hestekranie (grøn). Tegning: MS.

The main house of the younger renaissance farm, House B (grey posts) was divided into two parts. To the east a domestic living area with a chimney foundation (red) and cellar (light grey). The stables were situated to the west, and were later extended (yellow post holes). A form of house offering was buried in the extended stables in the form of a horse skull (green).

Fig. 10. Stuehuset i Kærboel kan have mindet om dette byhus fra omkring 1550, som stadig står inde i Puggårdsgade i Ribe. Foto: MS.

The house at Kærboel could have resembled this town house from around 1550, which is still to be seen in Puggaardsgade in Ribe.

et helt hestekranium, der sikkert har været tænkt som ondtafværgende⁹. Nedgravede hestekranier kendes også fra andre undersøgelser og vides fra folketroen at være et værn mod sygdom blandt kvæg¹⁰. Det tyder på, at stuehusets vestafsnit har været stald, hvad også møddingens placering indikerer.

I Hus B's stolpehuller fandtes en hel del brokker af munkesten og vingetegl. I beboelsesafsnittets stolpehuller desuden en del skår af vinduesglas, heriblandt et enkelt fra en malet rude forestillende en mand med pibekrave (fig. 12). Man må forestille sig, at huset har fremstået som et bindingsværkshus med murede tavler, tegltag og blyindfattede ruder (fig. 10)¹¹.

Som en del af gårdstoftens nordlige afgrænsning fandtes et andet hus, Hus C, der adskiller sig fra de tidligere omtalte ved en noget mere tilfældig konstruktion (fig. 11). Sandsynligvis er der tale om en ladebygning. Huset måler ca. 18 x 5,5 m og stolpehullerne står ikke ret regelmæssigt. Rækken

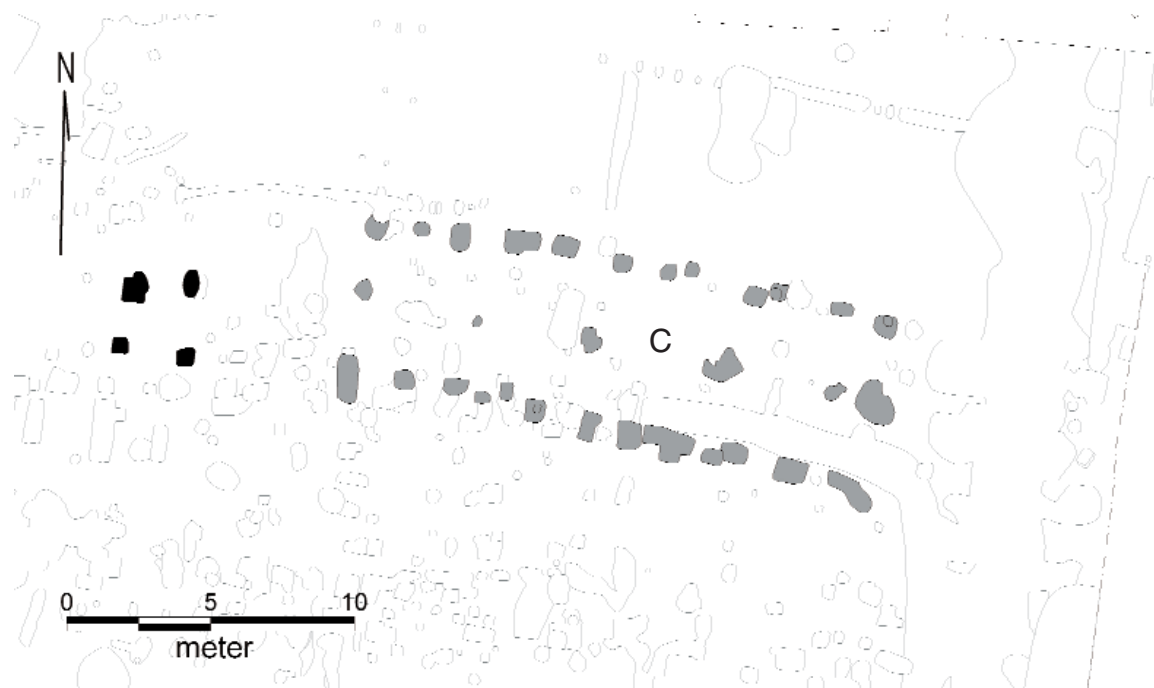

Fig. 11. Mod nord på gårdstoftens fandtes en ladebygning (grå) og en mulig hjelm eller staklade (sort.) Tegning: MS.

A barn, House C (marked grey) was located to the north of the farm with a possible hay barrack beside it (marked in black).

Fig. 12. Et skår af en oprindelig malet glastrude fra den yngre renæssancegård. Motivet er en mand med pibekrave. Foto: SJM.

A shard of an original painted glass window originating from the younger renaissance house. The motive represents a man with a starch linen collar.

Fig. 14. En af to hele, små stjertpotter fra nok 1700-årene, der blev fundet i en affaldsgrube. Foto: SJM.

One of two small tripod pipkin's uncovered whole from the excavation dating most likely to the 1700's found in a rubbish pit.

Fig. 13. Udsnit af det ældste kort over Kærbøl fra omkring år 1800. Det udgravede område og den yngre renæssancegård er lagt oven på kortet. Det ses, at gård nr. "43" da lå ind over det udgravede areal, men dens bygninger havde ikke sat sig spor i undergrunds niveau. Gård nr. "41" er den stadig bevarede præstegård. Kortet befinder sig hos Kort & Matrikelstyrelsen.

A section of the oldest known map showing Kærbøl from around the year 1800, with the excavated area and the younger renaissance farm correctly superimposed. It can be clearly seen that farm nr. 43, at the time lay over the excavated area, whilst its buildings have not left any trace at a sub soil level. Farm nr. 41 is the parish priest's house, which is still standing.

Fig. 15. I den samme affaldsgrube fandtes de viste tre genstande. Et låg til en suppeterrin i såkaldt Creamware fajance fremstillet i Staffordshire i England i 1770'erne. En glasflaske til en eller anden form for vin fandt samt en større grød- eller dejskål fra omkring år 1800. Både terrinen og flasken tyder på en vis levestandard. Foto: SJM.

These three artefacts were found in the rubbish pit. A lid from a soup tureen of the so-called Creamware delf made in Staffordshire in England around the 1770's. A glass bottle to some sort of wine found and a large mixing bowl from dated to around the year 1800. Both the terrain and the bottle seem to bear witness to a certain amount of luxury lifestyle.

af stolper i husets midtakse kunne ved første øjekast tyde på, at der er tale om et såkaldt midtsulehus, hvor taget bæres af stolperne i midten, men da de er spinklere end vægstolperne, er det næppe tilfældet. Der har nok været tale om en uregelmæssig bindingsværksbygning med lerklinede tavler. Vest for laden fandtes fire stolper, som danner et kvadrat. Måske er der tale om en såkaldt hjelm eller staklade, der anvendtes til opbevaring af bl.a. hør.

Fundmaterialet fra den yngre renæssancegård er forholdsvis omfattende, men rummer ingen snævert datérbare genstande som f.eks. mønter¹². En samlet betragtning af fundene tyder på, at gården

er anlagt i 1500-årene. De fire tilhørende brøndfaser kunne tyde på en længere funktionstid, der kan have oversteget et århundrede.

De yngre gårde

Også i 1700- og 1800-årene lå der en gård på stedet, men disse bygninger var nu ikke længere opført med jordgravede stolper, men må have stået på syldsten oven på jorden. Alle rester af disse bygninger var sidenhen pløjet væk, men der fandtes en række indirekte spor efter dem i form af brønde og affaldshuller fra 1700- og 1800-årene, som har givet et spændende fundmateriale, der

belyser levestandarden på landet i denne periode (fig. 14, 15). På det ældste kort over Kærboel fra o. år 1800 er der afbildet en trelænget gård på stedet (fig. 13)¹³.

De ældste bevarede gårde i Sydvestjylland går tilbage til o. år 1700. Hvordan gårdene så ud før den tid, har man en ret begrænset viden om¹⁴. Ud fra skriftlige kilder er det muligt at danne sig et indtryk af, hvordan de kan have set ud, men regulære udgravninger, der kunne give syn for sagn, har manglet. Dette hul i historien har udgravningen i Kærboel været med til at udfylde. Udgravningerne påviste en afvekslende gårdsbebyggelse med både vinkelbyggede og tolængede gårde, som afviger klart fra det traditionelle billede af, at gamle landsbyer bestod af firlængede gårde liggende skulder ved skulder.

At stolpebyggede gårde fra renæssancen ikke er noget særsyn på Ribeegegnen vil kommende udgravninger efter alt at dømme kunne underbygge. Studier af ældre undersøgelser tyder på, at der under ældre gårde i flere tilfælde er iagttaget spor af stolpebyggede forgængere og senest har udgravninger i Enderup, ca. 8 km syd for Ribe i foråret 2008 afdækket endnu to stolpebyggede gårde fra renæssancen¹⁵. De forventes fremlagt i en kommende årgang af *By, marsk og geest*.

Efter alt at dømme har den her omtalte yngre renæssancegård i Kærboel været i funktion under den store stormflod om natten mellem den 11. og 12. oktober 1634. Den nat stod der tre meter vand på gårdspladsen og ifølge en samtidig beretning af Ribes borgmester, storkøbmanden Hans Friis, blev "Skibe og Skuder opsat ved Farup Kirke" meget tæt på udgravningen. Ifølge samme kilde omkom i Farup sogn 295 mennesker. Katastrofen havde ikke sat sig spor i udgravningen og kan tjene som et afsluttende og tankevækkende eksempel på arkæologiens muligheder og begrænsninger.

Noter

1. j.nr. ASR 2147.
2. Kristiansen 2006.
3. Kinch 1869, s. 101.
4. Se Vensild 2004, s. 74 ff.
5. Toftegrænserne udgjordes mod øst af et mangefaset grøftforløb, der kunne følges fra den ældre renæssancegård til op på de ældste kort

fra o. år 1800. Mod nord fandtes en stedvis bevaret lav grøft og nord herfor udaterede hjulspor. Mod vest fandtes en stedvis bevaret lav grøft. Mod syd både grøfter, hegnrester og hjulspor, som dog alle er udaterede, men at de har været i funktion både sammen med den ældre og yngre renæssancegård anses for sandsynligt.

6. Den nyere betegnelse: "stuehus" er her anvendt om gårdens beboelseshus. Før i tiden brugtes ordet: "salshus" i denne del af landet.
7. I bunden af den store nedgravning fandtes flere sæt hjulspor fra udkørslen af de sidste læs. Ikke alle år blev møddingen gravet af ned til det rene sand og med tiden fyldtes hullet med organiske møddingsaflejringer, der dog var meget nedbrudte. I disse fyldlag fandtes en række dyregrave, som ud fra fundmaterialet synes at stamme fra 1700-årene.
8. Der kan have været flere ruminddelinger, som ikke har sat spor i undergrunden.
9. Hestekraniet x119 fandtes i anlægget A288, en nedgravning, der ikke var meget større end kraniet selv. Selve kraniet var meget nedbrudt, men tænderne kunne undersøges. De stammede fra både over- og underkæbe i begge sider, og antages derfor at repræsentere et helt kranie.
10. Jensen 1984.
11. De meget kraftige stolpehuller målte i flere tilfælde mere en 1x1 m i fladen og dybden lå gennemgående omkring 40 cm. I flere sås tydelige stolperester. Der var flere jordgravede faser, og muligvis er bygningen på et senere tidspunkt blevet stillet på stolpesten?
12. Også ovnkakler er fraværende i fundmaterialet.
13. Kortet synes at være ret nøjagtigt og gengiver landsbyens gårde i vidt forskellige skikkelser, hvilket kunne tyde på, at det afbilder bygningernes daværende udseende og ikke blot er signaturer.
14. Vensild 2004.
15. Ved mindre udgravninger er der i både Sdr. Farup (ASR 1252) og Kærboel (ASR 1820) fundet rester af stolpebyggede gårde fra renæssancen. Udgravningen i Enderup har journal nr. ASR 1925.

Litteratur

- Jensen, Knud: Lerkar og hestekranier under gulve i ældre bygninger. *Mark og Montre* 1984, s. 75-91.
- Vensild, Henrik: *Bondegårde i Skast Herred 1636-1760 – deres byggemåde og indretning*. 2004.
- Kinch, J.: *Ribe Bys Historie & Beskrivelse*. 1869.
- Kristiansen, M. S.: Renæssance, arkæologi og bønder. *Renæssancens Verden* (red.: Ole Høiris og Jens Vellev). 2006, s. 473-490.

SUMMARY

Post-built renaissance farms excavated in Kærbøl, near Ribe

In 2006 Den antikvariske Samling in Ribe excavated a 2730 m² large area on the northern edge of the village of Kærbøl; 5 km NW of Ribe. Two medieval wells dating to around the 14th century were located on the over ploughed field. This seems to indicate, that the southern part of the excavated area is within the bounds of a medieval farm plot enclosure. There were though no other finds from this period.

The excavated buildings most likely represent two subsequent farms buildings each built of earth sunken wooden posts. The oldest building, House A was surrounded by a farm enclosure, which could be dated to around the year 1500. The enclosure could be identified to the north, east and south, whilst the western demarcation lay outside of the excavated area.

The farm with House A was followed by House B, which was fitted out with a chimney and domestic living area in its eastern end with a stables at the western end together with a more irregular barn building to the north; named House C. Altogether these buildings represent a complete farm unit, whose 53x34 m large enclosure could be traced on all four sides. The farm was probably built around the middle of the 16th century. A manure pile and four after one another renewed wells and possible hay pile were also a feature of the farm.

A farm was located on this site from around the year 1700 into the 19th century, but it must have been built on a stone foundation, which didn't

leave many indelible traces on the subsoil. Rubbish pits and a well were also uncovered from this period.

Morten Søvsø, museumsinspektør
Sydvestjyske Museer
Odins Plads 1, 6760 Ribe
E-mail: mosvs@sydvestjyskemuseer.dk